

Życie codzienne w Warszawie na tle wybranych wydarzeń historycznych XX wieku w oparciu o film Henryka Kluby pt. *Szkice warszawskie* (1969)

Hanna Kaźmierczak

Adresat zajęć: uczniowie liceum/technikum.

Rodzaj zajęć: historia, historia i społeczeństwo, godzina wychowawcza.

Cel ogólny: Zapoznanie uczniów z różnymi postawami i wyborami społeczeństwa polskiego w trudnych sytuacjach życiowych i dziejowych XX wieku.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- zna wydarzenia, których dotyczą następujące daty: 1939–1945, 1 VIII–2 X 1944, 1962, 1956–70;
- utrwała wiadomości o postaciach historycznych: Adolf Hitler, Nikita Chruszczow, John Fitzgerald Kennedy, Wiesław Gomułka;
- rozumie znaczenie pojęć: okupacja, łapanka, terror, Gestapo, tajne komplety, latające uniwersytety, Generalne Gubernatorstwo, zimna wojna, kryzys kubański, Zato-ka Świń, wyścig zbrojeń, konflikt nuklearny, Kolumna Zygmunta III Wazy, Zamek Królewski, samochód Warszawa;
- rozumie znaczenie Warszawy jako stolicy dla kultury, sztuki i reprezentowania Pol-ski jako całości;
- uświadamia sobie wpływ symboli historycznych na budowanie tożsamości narodowej.
- przedstawia sytuację w okupowanej przez Niemców Warszawie;
- omawia przyczyny zimnej wojny i jej wpływ na losy świata (państw i narodów);
- wyjaśnia rolę i położenie Polski w czasie zimnej wojny na przykładzie kryzysu ku-bańskiego;
- charakteryzuje różne postawy wobec dorobku i spuścizny poprzednich pokoleń.
- dostrzega wpływ sytuacji politycznej Polski i Polaków w czasach PRL-u na pro-blematykę poruszaną w ówczesnych dziełach literackich, w sztuce (muzyce, malar-stwie, rzeźbie) i w filmie;
- zna wybrane środki wyrazu i określa ich funkcje;

Metody pracy: elementy wykładu, pogadanka, dyskusja, praca pod kierunkiem z podręcznikiem, atlasami historycznymi, mapami historycznymi.

Formy pracy: praca całą klasą, praca w grupach (podział na 3 grupy zadaniowe, które opracowują daną nowelę filmową).

Środki i materiały dydaktyczne: tablica multimedialna, film *Szkice warszawskie* (1969) H. Kluby, mapy Polski, Europy i świata z lat 1939–45, 1945–70, plakaty, ryciny, zdjęcia motywów omawianej problematyki.

Słowa kluczowe: życie codzienne, okupacja, zimna wojna, Warszawa — miasto stołeczne.

Czas: 1 godzina lekcyjna + projekcja filmu.

Bibliografia: Brzoza Cz., Sawa A.L., *Historia Polski 1918–1945*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, ss. 554–562 ■ Czubiński A., Olszewski W., *Historia powszechna 1939–1997*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2002, ss. 292–300 ■ Dziurak A., Gałęzowski M., Kamiński Ł., Musiał F., *Od Niepodległości do Niepodległości. Historia Polski 1918–1989*, IPN, Warszawa 2010, ss. 117–126 ■ Helman A., *Ballady warszawskie*, „Kino”, Warszawa 1969, nr 48, s. 17 ■ Janicka B., *Smak impasu — mówi Henryk Kluba*, „Kino”, Warszawa 1969, nr 48, s. 14 ■ Kaliński D., *Bilans krzywd. Jak naprawdę wyglądała niemiecka okupacja Polski?*, CiekawostkiHistoryczne.pl, Kraków 2018, ss. 83–104 ■ Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1996*, Scholar — Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1998, ss. 162–166 ■ Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1914–1945*, Książka i Wiedza, Warszawa 2003, ss. 422–430. tenże, *Najnowsza historia Polski 1914–1945*, Książka i Wiedza, Warszawa 2003, ss. 447, 449–450 ■ Snyder J., *Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem i Stalinem*, Świat Książki, Warszawa 2015, ss. 169–173 ■ Stola D., *Historia. Wiek XX. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy*, PWN, Warszawa 2012, ss. 92–95, 128–130, 160–165 ■ Wieczorkiewicz P., *Historia polityczna Polski 1935–1945*, Zysk i Spółka, Poznań 2014, ss. 221–241 ■ Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W., *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Aspra, Warszawa 2008, ss. 185–194.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Uwagi wstępne. Nauczyciel przygotowuje zajęcia z uwzględnieniem podanej powyżej bibliografii. Zostały w niej zawarte, z podaniem stron, pozycje, w których znajdują się informacje związane z poruszonymi podczas zajęć zagadnieniami.

Ważne jest, aby uczestnicy zajęć obejrżeli przed lekcją *Szkice warszawskie* Henryka Kluby oraz przeczytali wywiad z reżyserem¹ na temat celów powstania i koncepcji

¹ Janicka B., *Smak impasu — mówi Henryk Kluba*, „Kino”, Warszawa 1969, nr 48, s. 14.

tego dzieła. Uczniowie powinni wyszukać i zebrać najważniejsze informacje o reżyserze filmu, czasie, w jakim powstawał film i ogólnej sytuacji Polski w okresie gomułkowskim. Należy zauważyć, że ze względu na czas powstania filmu (1969 r.), dzieło to może stanowić źródło poznania tego okresu (lat 60. XX wieku) i osobny przedmiot badań społeczno-kulturowych.

1. Prowadzący zajęcia, po skończonych czynnościach organizacyjno-porządkowych, odwołuje się do wiedzy pozazródłowej uczniów dotyczącej stolicy państwa polskiego, zadając pytania: Czym jest dla kraju/narodu stolica i jaką pełni rolę/funkcję w państwie? Wymień miasta, które wcześniej pełniły funkcje stolicy Polski i określ, kiedy to miało miejsce? Czym jest tzw. życie codzienne?

2. Ogniwem wiążącym kolejne moduły zajęć może być krótka pogadanka połączona z dyskusją na temat filmu *Szkice warszawskie* i jego twórcy, o celach i zamysłach reżysera związanych z tym filmem. Jaką rolę w filmie pełni nasza stolica? Czy Warszawa może być tutaj traktowana jako swoista soczewka, w której skupiają się wszystkie aktualne problemy kraju i jego mieszkańców? Z jakich powodów autor dzieła ukazał taką, a nie inną tematykę zaprezentowanych nowel? Dlaczego ułożył je w takiej kolejności? Czy w grę wchodziła wyłącznie chronologia przedstawianych wydarzeń? Udzielając odpowiedzi, uczniowie powinni kierować się treścią wywiadu z reżyserem oraz własnymi przemyśleniami.

3. Uczniowie zostają podzieleni na 3 grupy, które opracowują poszczególne części filmu:

a) Grupa nr 1. Egzamin dojrzałości w czasie hitlerowskiej okupacji. Uczniowie pracują pod kierunkiem nauczyciela ze wskazanymi w bibliografii podręcznikiem, atlasami, zdjęciami i plakatami ilustrującymi życie codzienne Warszawy pod okupacją hitlerowską. Zadaniem uczniów jest scharakteryzowanie życia mieszkańców Warszawy w latach 1939 (IX)–1945 (V) i wyjaśnienie pojęć: łapanka, wywózka, egzekucje publiczne, terror, godzina policyjna, aresztowania, rewizje i więzienie, obozy koncentracyjne, obozy zagłady, „godzina W”. Uczniowie w tej grupie poszukują również odpowiedzi na pytania: W jaki sposób tajne nauczanie, latające uniwersytety mogły wspomóc „walkę kulturą” z okupantem? Jakie było ich znaczenie dla podtrzymania morale i tożsamości narodowej, a co za tym idzie dla przetrwania narodu? (ZAŁĄCZNIK NR 1). Jaka była i jest rola inteligencji — drogowskazu dla narodów w sytuacjach kryzysowych? Jak uczniowie rozumieją, interpretują szybkie tempo perkusyjnej sekcji rytmicznej, które potęguje napięcie i nastrój czarno-białej noweli? Gdzie uczniowie widzą kontrast sytuacyjny? Co go stanowi i co było tu zamierzeniem reżysera?

b) Grupa nr 2. Kryzys kubański i małżeński. Uczniowie pracują pod kierunkiem nauczyciela ze wskazanymi w bibliografii podręcznikiem, atlasami historycznymi,

zdjęciami, rycinami z lat 60. XX wieku ukazującymi siłujących się prezydenta Johna Fitzgeralda Kennedy'ego z I sekretarzem KPZR Nikitą Chruszczowem, siedzących na raketach nuklearnych (ZAŁĄCZNIK NR 2). Uczniowie przypominają ogólne przyczyny zimnej wojny i jej przebieg (świat dwubiegunowy = USA vs. ZSRS, NATO kontra Układ Warszawski), miejsce Polski (Warszawy) w tym konflikcie. Uczniowie odpowiadają na pytania: Co było celem paralelnego zestawienia konfliktu małżeńskiego z konfliktem światowym? (rozpad związku dwojga ludzi z rozpadem ładu globalnego). Jaki jest cel pokazania zawrotnego wręcz tempa pracujących maszyn i urzędzeń biurowych w agencji dziennikarskiej? (podnoszenie temperatury emocji i uczucie narastającego zagrożenia). W jakim świetle, z czyjej perspektywy autor filmu ukazuje ten konflikt? Czy czas powstania filmu miał na to wpływ? Jeśli tak, to dlaczego? Czy fakt, że oba ukazane konflikty zostały zażegnane, nie budzi obaw, że kryzys może jeszcze powrócić?

c) Grupa nr 3. Kradzież królewskiej szabli. Uczniowie pracują pod kierunkiem nauczyciela z podręcznikiem i ZAŁĄCZNIKIEM NR 3 oraz udzielają odpowiedzi na pytania: Jakie znaczenie dla Warszawy, Polski ma Kolumna Zygmunta III Wazy? Kto i na jaką okoliczność ją wybudował, jakie były jej losy od 1644 do 1944 roku i później. Zalecane jest, aby uczniowie scharakteryzowali postać Zygmunta III Wazy, rekwizyty i ich symbole znajdujące się na kolumnie. Z jakich powodów reżyser ukazał Warszawę lat 60. XX wieku jako wielobarwną, tonącą w kwiatach, wręcz ludyczną, mimo że akcja trzeciej noweli rozgrywa się — podobnie jak pozostałych — również w centrum wielkiego miasta? Czemu służy tutaj dużo spokojniejsze tempo muzyczne, wręcz relaksacyjne, a potem zmienne w dalszej części nowelki (karuzela, giełda samochodowa i trening gimnastyczek). Z jakich względów zuchwała kradzież cennego rekwizytu z warszawskiego pomnika poruszyła mieszkańca Warszawy? Dlaczego zwykły, przeciętny, „szary człowiek” jest w stanie poświęcić własne długo gromadzone pieniądze dla ratowania symbolu swojej stolicy?

Uczniowie przedstawiają pozostałym grupom rezultaty swojej pracy, odpowiedzi na pytania dotyczące poszczególnych nowelek.

PRACA DOMOWA:

1. Praca projektowa: każda z grup ma za zadanie przygotowanie zarysu scenariusza kolejnej części *Szkiców warszawskich*. Jakie wydarzenia historyczne staną się kanwą tego scenariusza, co będzie warstwą odnoszącą się do życia codziennego? Jakie inne filmy lub utwory literackie, dzieła sztuki staną się inspiracją do powstania tego projektu?

ZAŁĄCZNIK NR 1

Okładka publikacji *Niezwyknięta szkoła*, 1947 r. wydanej przez Komisję Weryfikacyjną Dla Legalizacji Tajnego Nauczania Przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego².

ZAŁĄCZNIK NR 2

N. Chruszczow kontra J.F. Kennedy³

² <https://tezeusz.pl/niezwyknięta-szkola-1947r-1491261>

³ <http://historiaija.blogspot.com/2017/05/jfk-odcinek-iii-kuba.html>

ZAŁĄCZNIK NR 3

Budowa Kolumny Zygmunta w 1649⁴

Kolumna Zygmunta na obrazie Canaletta
Krakowskie Przedmieście od Kolumny Zygmunta,
obraz namalowany w latach 1767–1768⁵

Współczesny wygląd Kolumny Zygmunta III Wazy⁶

⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Kolumna_Zygmunta_III_Wazy_w_Warszawie#/media/Plik:Construction_of_Sigismund_Column.JPG

⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Kolumna_Zygmunta_III_Wazy_w_Warszawie#/media/Plik:Bellotto_Cracow_Suburb_as_seen_from_the_Cracow_Gate.jpg

⁶ <https://warszawa.fotopolska.eu/687107,foto.html>